

KORSZAKHATÁR KÜSZÖBÉN? – A „20. ÉS A 21. SZÁZADI” PÁRTOKRÓL

Kovács János
vezető elemző

Az elmúlt időszakban a politikai valóságértelmezés egy újabb pillérévé vált a „20-21. századi pártok” felosztás, melynek valódi jelentőségét a centrális erőter működése, az új narratívateremtés kívánalma, valamint a „jobboldali” és „baloldali” eszmei-világnézeti kategóriák kiüresedése adja. A releváns politikai szereplők közül a 20-21. századi pártok szembeállítását a Jobbik mellett leginkább az LMP használja, mint új politikai koordináta-rendszert, s az is figyelemre méltó, hogy mindkét párt kölcsönösen a „21. századi” kategóriába sorolja a másikat. Korábban¹ már szó esett arról, hogy a Jobbikot és az LMP-t bizonyos nézőpontból közös platformra helyezi az anti-establishment pozíció. Ezúttal azt vizsgáljuk meg, hogy az új felosztásnak milyen jól megragadható, tartalmi elemei vannak, s mennyiben tekinthető az pusztán pártpolitikai célokat is szolgáló narratívagyártási kísérletnek.

Ha történeti szemszögből közelítjük meg a kérdést – megkísérelve cezúrát húzni a két korszak közé – elsősorban azt állapíthatjuk meg, hogy nem beszélhetünk éles korszakhatárról (legfeljebb a posztkádári struktúrával szembeni elhatárolási szándékról). A történeti alkotmányhoz, jogfolytonossághoz való viszony, Inglehart „csendes forradalmának” materialista-posztmaterialista viszonyrendszere, vagy a társadalmi fejlődésben iránytűként szolgáló mintaválasztás és önkorrekción olyan motívumok, amelyek nem tuszkolhatók át egészében a 20. századi partvonal mögé. A 2010-es „több mint kormányváltás”, a Nemzeti Együttműködés Rendszerének (NER) kiépítése a Jobbik elnökének értelmezése szerint nem a rendszerváltoztatás rendszerének vége, hanem annak „megkoronázása”. Ebben az interpretációban – az elmúlt negyedszázad eseményeinek sorában törések helyett inkább kontinuitást látva – nem történt valódi politikai paradigmaváltás: Magyarország régi törésvonalak és „szekértábor-logika” mentén még mindig a 20. század csatáit vívja. Ha figyelembe vesszük a politikai eliten belüli generációs törésvonalat is, akkor megalapozottabbnak tűnik azon állítás is, hogy az ún. 21. századi pártokat új szemlélet, gondolkodásmód, fókusz jellemzi, s több szempontból eltérő politikai (vita-) kultúra hatja át. Schiffer András erre utalhatott, amikor úgy fogalmazott: *„ott van a parlamenti politikában [...] egy olyan generáció, amelyik nem a régi harcokat vívja meg, amelyik nem a 20. század nyelvén*

¹ Rendszerellenesség és proteszt:
http://iranytuintezet.hu/rendszerellenesseg_es_proteszt

*beszél, amelyiknek a vitái adott esetben [...] sokkal felemelőbb, mint azok a küzdelmek, amelyeket a Fidesz, az MSZP, és különböző előd- és utódcsokevényei folytattak egymással*².

Ha politikai, szakpolitikai szemszögből közelítünk a kérdéshez, az erőteljes kapitalizmus- és globalizmus-kritika, a nemzetközi integratív struktúrákhoz való kritikai viszonyulás, az LMP által képviselt zöld gondolat, vagy a Jobbik programjában szereplő „ökoszociális nemzetgazdaság” (szemben a környezetvédelmet „baloldali issue-ként” azonosító kormányfői megnyilatkozással), általánosságban pedig a rendszerkritikai attitűd az ún. 21. századi pártok közös vonása. Negatív viszonyrendszerben a „médiakormányzás”, az intézményesített korrupció és mélymerítésű politikai zsákmányszerzés elutasítása sorolhatók még ide. Ugyancsak paradigmaváltást vetít előre a politikai kultúra megváltoztatásának szándéka, melynek egyik leglényegesebb eleme a hagyományos társadalmi törésvonalak, valamint az ezekre építő, megosztó (a különböző státusú, világnézetű társadalmi csoportokat egymás ellen kijátszó) politikai játszmák meghaladása, vagyis a „hídépítés” programja.

Ha a pártpolitikai célokat is szolgáló narratívagyártás irányából közelítjük meg a kérdést, meg kell jegyeznünk: a „20-21. századi pártok” megkülönböztetés a centrális erőter politikai interpretációját gyengítheti (a centrális pártrendszerben ugyanis a Jobbik számára a „szélsőjobboldali”, de legalábbis a politikai centrumból kiszorult, bizonyos értelemben periferiális párt pozícióját osztaná ki a Fidesz, míg az LMP-t betagozná a „bukott baloldalra”). Ezzel szemben az új értelmezési keret – ha általánosan elfogadottá válik – logikailag megbonthatja a Fidesz-narratívát.

Ma, amikor egyre gyakrabban beszélünk a „baloldali” és „jobboldali” fogalomkategóriák kiüresedéséről, azok eszmei-világnézeti irányjelző tulajdonságának elégtelenségéről, nem árt feltennünk a kérdést: vajon képesek vagyunk-e a politikai folyamatokat és az egyes politikai szereplőket egy új („20-21. századi”) narratíva mentén elemezni, kategorizálni? Milyen szerep juthat az ideológiáknak a 21. században? Érdeemes megjegyezni, hogy az anti-establishment erősödésével Európa szerte a hagyományos jobb- és baloldali értékek némileg progresszív köntösbe bújtatott reneszánszát látjuk. Ugyanakkor a globalizáció-ellenesség a nemzeti szuverenitás védelmének igényével, a kapitalizmuskritika a nemzetgazdaság megerősítésének programjával, a természeti környezet és a kulturális örökség védelme a tradicionalizmus iránti igénnyel párosul. Ekképp a „jobboldali-baloldali” törésvonal egyszerre mosódik el és nyer új értelmet, miközben a 21. század viszonyai és kihívásai, a nemzetközi politika tektonikus mozgásai, a mélyreható társadalmi változások egy újfajta értelmezési keretet teremtenek. Az ún. (20. századi) „rendszerpártok” vagy – egymáshoz politikailag és ideológiailag is közel kerülve –

² Az LMP társelnöke, Schiffer András, a Vona Gáborral és Szigetvári Viktorral folytatott pártelnöki vitában, 2015. október 7-én, Sárovaron.

együtt (nagykoalíciót alkotva) kormányoznak Európa egyes államaiban, vagy egy olyan (javarészt kétpólusú) politikai váltógazdaság fenntartásában érdekeltek, ahol a rivális szereplők közötti eszmei, politikai távolság nagyobb, ám ezt a szembenállást mégiscsak a „régis logika” hatja át. Ha politikai kultúráról, gazdasági érdekekről, társadalmi partnerségről van szó, ugyanannak az éremnek a két oldalát alkotják. Ezért tapasztalhatjuk azt, hogy az ún. 21. századi pártok nagyobb hatáskörrel képesek begyűjteni a protesztzavazatokat. Számos elemző, publicista elköveti azt a hibát, hogy ezt (a nem „rendszerpárt”) ellenzéki pártok felelőtlenségének, populizmusának tudja be, valójában azonban arról van szó, hogy a felfutó, számos tekintetben újító politikai erők – a „politikai közép” rétegeit megszólítva – maguk is széles társadalmi bázissal rendelkező néppártokká, s ekképp rendszerszintű alternatívává válnak. Emellett a külpolitikai dimenzió sem elhanyagolható: a nemzeti érdekérvényesítés primátusa az euroszeptikus attitűddel, politikai agendával karöltve Európa szerte egyre támogatottabb – miként azt a belpolitikai folyamatokon túl a legutóbbi európai parlamenti választások eredményei, az uniós intézmények iránti bizalom megrendülése, egyes tagállamokban pedig az euroszeptikus program hatalmi (kormányzati politikát formáló) tényezővé válása is szemlélteti.

A politikai klíma változása, a válsághelyzetek és a 21. századi kihívások nyomán átalakuló pártrendszer, politikai erőtér mellett érdemes azzal is foglalkoznunk, hogy az egyes társadalmak szintjén milyen változások mennek végbe, s ezek miféle trendbe illeszthetők (egyáltalán beszélhetünk-e valamiféle trendről). A korábbi rendszerpártokból, pólusképző politikai erőkből való kiábrándulás, az ún. 20. századi pártok által kínált narratíváknak és recepteknek a 21. század valóságával való egyre élesebb ütközése, az alternatívakeresés (s eközben bizonyos ideológiai tabuk, idejétmúlt dogmák megdöntése) ilyen trendnek tekinthető. Legyen szó általános politikai programról, társadalompolitikai elképzelésekről vagy a helyes makrogazdasági mix megtalálásáról, az ún. 21. századi pártok új „fuvallatot” hoznak, új korszellemet idéznek.

Mivel a társadalmak nem statikusak, a változások magyarázatánál pedig érdemes figyelembe vennünk az organikus fejlődést, így azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy miként változnak az – áttételesen a politikai preferenciákat is nagyban befolyásoló – értékek. Az értékek változásának egyik legmeghatározóbb elmélete a Ronald Inglehart által a második világháború utáni nyugat-európai folyamatokat bemutató „csendes forradalom” teória, ami a posztmaterialista értékek (önkifejezés és autonómia, életminőség, környezetvédelem, nők egyenlősége, stb.) előretöréséről, ezzel egyidejűleg a materiális szükségletek (pl. anyagi biztonság) „értékcentrumból” való kiszorulásáról szól. Ez a folyamat – némi fáziskéséssel és a helyi társadalmi-gazdasági viszonyok által módosítva Kelet-Közép-Európa egykori szocialista

országai, ekképp hazánkba is begyűrűzött – egy 2008/2013-as felmérésorozat³ tanúsága szerint nem is eredménytelenül. Az értékek változása egyszerre tükrözi és előrejelzi az egyes társadalmakban és a kölcsönös függőségek által átszőtt világban zajló folyamatokat. A jelenlegi európai trendeket érzékelve talán nem túlzás azt állítani, hogy egy újabb „csendes forradalom” előszele érezhető. A posztmaterialista értékek fontosságát várhatóan nem devalválja ez az új áramlat (a fenntartható fejlődés követelménye például egyre nagyobb kihívást jelent), ugyanakkor az értékdimenzió átrendeződését tekintve ismét fontossá válik a nemzeti érdek, a (lokális) közösségi cselekvés, a kollektív identitások kérdése, valamint – az európai helyzettől nem elvonatkoztatható módon – a biztonság, közbiztonság megerősítésének kívánalma, ami a jóléti rendszerek válsága, valamint a hidegháború óta nem tapasztalt fenyegetettség-érzés okán is egyre aktuálisabb.

³ Változó értékek Magyarországon. 2013. 12. 10.:
<http://forsense.hu/tarsadalom/valtozo-ertekek-magyarorszagom>